

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 631.1:339.5

С. І. ЦІОЛКОВСЬКА

Львівський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ АГРАРНОГО РИНКУ

В статті аналізується значення міжнародної співпраці для окремої країни. Досліджуються ствердні та заперечні сторони від членства у світовій організації торгівлі для аграрної галузі та економіки нашої держави загалом. Розглядаються протекціоністські заходи держави у випадку негативного впливу імпорту на національних товаровиробників. Виділяються інструменти поведінки держави для розвитку експортно-імпортних операцій сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: лібералізація, протекціонізм, світова організація торгівлі, експорт, імпорт, аграрний ринок.

S. I. TSIOLKOVSKA

Lviv National Agrarian University

FEATURES OF LIBERALIZING OF AGRARIAN MARKET

The main purpose of the article is to determine the impact of international cooperation on the development of the country and the agricultural market, also state instruments of regulatory and control of export-import operations. We have thought that the main negative participation in the WTO is abuse of highly developed countries which overcrowd the national agricultural markets of less developed countries of cheaper imports subsidized agricultural products that negatively affects to the economy and the agricultural sector of latter countries. Possible ways of protection by the state to the negative impact of imports goods are reviewed. Necessary to support liberalization of the national and the agricultural market, at the same time promote the rapid development of domestic producers of agricultural products and, if necessary, to use possible ways to protect them from the negative impact of cheaper imported products.

Keywords: liberalization, protectionism, World Trade Organization, export, import, agricultural market.

Постановка проблеми. Дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств все частіше проводиться у взаємодії з іншими підприємств, які безпосередньо пов'язані із виробництвом, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції. Поєднання в сукупність таких процесів господарської діяльності формує систему агробізнесу. Враховуючи глобалізаційні процеси, що набирають все більшого оберту у світовому співтоваристві, поширення взаємодії між союзами країн, між країнами та їх економіками, в тому числі між їх аграрними ринками, виводить агробізнес на вищий рівень пізнання, де постає необхідність врахування як національних потреб й інтересів, так й суб'єктів аграрного ринку. Тому взаємодія на міжнародному рівні вимагає від держави захисту національних інтересів та виробників, які здійснюються шляхом лібералізації та протекціонізму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження міжнародних зв'язків у працях науковців поглиблювалось із розвитком глобалізаційних процесів, в яких зазначалось про важливість й необхідність у світовій співпраці, розширенні економічної діяльності країн. Проте в цих дослідженнях відображались як позитивні, так й негативні сторони. Серед науковців, які акцентували на зловживанні становищем розвинутих країн у світових організаціях відносимо Р. Броер, В. Остроумову, Л. Страшинську та ін.

Особливої уваги набули дослідження з проблематики виходу національної аграрної галузі на міжнародний ринок, яка є проаналізована в наукових дослідженнях С. Майстро, В. Сіденка, О. Кондратюка та ін. Проте, постійні зміни на міжнародній арені змушують країни-учасниці, в особливості слаборозвинуті, переглядати свої позиції у світовій організації торгівлі та запроваджувати загально допустимі заходи щодо захисту власної економіки. Після вступу України, країни, яка розвивається, у СОТ, таке дослідження є актуальним та потребує постійного аналізу й рекомендацій щодо подальших дій у цій організації.

Постановка завдання. Завданням дослідження є аналіз ствердних й заперечних сторін інтеграції в світову торгівельну організацію та способи зменшення негативного впливу на аграрну сферу й економіку держави загалом.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка передбачає саморегулювання діяльності суб'єктів господарювання, яке забезпечується на основі правил ринку. Такі правила ґрунтуються перш за все на законі попиту й пропозиції, який належно діє за наявності добросовісної й досконалої конкуренції. В свою чергу, наявність конкуренції є поштовхом до вдосконалення та модернізації суб'єктів господарювання. Проте досконалої конкуренції на ринку практично не існує, оскільки великі підприємства намагаються завжди збільшувати свою частку на ринку. Для запобігання поступового перетворення ринку на олігопольний чи монопольний повинна слідувати держава, де за допомогою антимонопольних заходів вона повинна контролювати та регулювати вищезгадані процеси на ринку. Особливого ставлення та нагляду від держави потребує галузь сільського господарства, де в останні роки чітко спостерігаються процеси олігополії при формуванні аграрного бізнесу.

Аграрний ринок і аграрна галузь є досить специфічні як у процесі самого виробництва

сільськогосподарської продукції та її переробки, так й у їх регулюванні й підтримці з боку держави. При цьому ще більш складнішого характеру набувають такі заходи для держави, коли агробізнес виходить на міжнародний ринок, де необхідно враховувати перш за все національні інтереси. До них відносяться як забезпечення продовольчої безпеки в країні, так й підтримка та захист кожного українського підприємства системи агробізнесу від занепаду й ліквідації.

Економіка держави нерозривно пов'язана із міжнародними організаціями та структурами, й аналогічно національний аграрний ринок все активніше залучається до міжнародної співпраці, що здійснюється через експортно-імпортні операції сільськогосподарської продукції, продуктів їх переробки, сировини, матеріалів та обладнання для налагодження ефективної діяльності суб'єктів агробізнесу. Залучення країни до міжнародної співпраці, в залежності від рівня розвитку її економіки, створює для неї як позитивні, так й негативні сторони такої співпраці.

Справедливо зазначає С. Майстро, що глобалізація призводить до розмивання регуляторних функцій національних держав, які вже не можуть, як раніше, захищати національну економіку від небажаних зовнішніх впливів. Як наслідок, держава, як суб'єкт регулювання, опиняється під все більшим впливом наднаціональних, міждержавних й транснаціональних інституцій та вже не є головним і єдиним органом, який самостійно визначає політику і напрямки розвитку національної економіки, в тому числі аграрного ринку. Відбувається еволюція місця, ролі й функцій держави та її перетворення в одну зі складових глобального механізму регулювання аграрного ринку, який включає, крім національної держави, міжнародні інституції та міждержавні угоди [3]. Тому влившись у світове співтовариство, держава повинна зважати й враховувати всі можливі ситуації, які трапляються у глобалізаційній системі, а також підлаштовуватись під загальні вимоги й правила, що формуються у цій системі.

Посилення тісноти зв'язків на міжнародному рівні та вступ у міжнародні організації відбувається перш за все для розвитку продовольчих ринків і міжнародного поділу праці. Основою для цього є зменшення чи ліквідація міждержавних торговельних бар'єрів, що неоднозначно впливає на інтереси окремих країн, в особливості аграрної галузі чи підприємств агробізнесу, підкреслює Л. Страшинська [7]. Високо розвинуті країни підтримують національних виробників сільськогосподарської продукції за допомогою субсидування та стимулюють їх до нарощування експортного потенціалу, що дозволяє їм продавати продукцію у країни, які розвиваються за нижчими цінами. Це призводить до неконкурентоспроможності продукції місцевих виробників, зменшення ними обсягів виробництва. В загальному вказаний розвиток подій приводить до зменшення кількості виробників сільськогосподарської продукції, скорочення зайнятого населення, а як результат – спричиняє зниження рівня продовольчої безпеки країни.

У системі світової торгівлі тон задають промислово розвинуті країни, які виступають за вільну торгівлю лише у тих випадках, де це їм вигідно. У той час, коли вони протекціоністськими заходами захищають свої ринки від дешевшої аграрної продукції з країн, що розвиваються, вони вимагають від цих країн лібералізації їхніх ринків у тих сферах, де вони мають конкурентні переваги", – критикує фахівець з міжнародного торговельного права А. Рогманн [1]. Якщо економічно розвинуті країни і ставали на шлях лібералізації, то робили вони це в інтересах зміцнення власних позицій у сфері міжнародних зобов'язань [4, с. 178–180]. Створюється видимість вільної світової організації торгівлі, де кожен має рівні права й можливості, проте все ж таки під впливом тиску й власної могутності промислові країни диктують умови, що не завжди є позитивним для країн, що розвиваються.

Тільки одна четверта частина світової економіки функціонує в умовах вільного ринку, а три чверті – в умовах своєрідної "планової" системи. Отже, останнім часом намітився перехід до конвергентної економічної системи, що поєднує в собі планові і ринкові засади [7]. Тобто, країни, які вийшли на міжнародну арену торгівлі та надали доступ на свій внутрішній ринок для товарів інших країн, впроваджують процес лібералізації. В той же час, для захисту власних галузей виробництва чи національних товаровиробників, держава повинна використовувати протекціоністські методи. Поєднання лібералізації та протекціонізму змушує державу постійно контролювати та регулювати процеси міжнародного співробітництва.

Проте враховуючи темпи розширення лібералізації національних торговельних ринків, підтримуємо думку В. Сіденко, який пише: що можна критикувати сучасну економічну глобалізацію та СОТ за недосконалістю й нехтування певними корінними інтересами менш розвинених країн, однак неможливо ігнорувати ключову обставину: на сьогодні в світі найбільш необхідними є країни, практично повністю виключені з процесів глобалізації, міжнародної торгівлі та міжнародних потоків капіталу [6, с. 48–51]. Слаборозвинутим країнам очевидно краще включатись у світові торговельні потоки, хоча це й час від часу приносить їм негатив у вигляді зменшення розміру валового внутрішнього продукту, сальдовій різниці між імпортом та експортом, зростанні зовнішнього боргу, обмеженні розвитку окремих галузей тощо. І якби функціонував абсолютно вільний світовий ринок, зазначає С. Майстро, то внутрішнє виробництво сільськогосподарської продукції в багатьох державах було б витиснуте імпортом [3]. Тому попри усунення торговельних бар'єрів для учасників міжнародних організацій, менш розвинуті, а значить й менш захищені країни, повинні застосовувати захисні методи, які стимулюють розвиток власного аграрного виробництва й обмежують

імпорт. Захисний механізм країн до понаднормового імпорту, який спричинює негативну ситуацію в країні, здійснюється через протекціоністські інструменти в рамках прописаних умов міжнародних договорів організації торгівлі. В світовій економіці традиційно до захисних галузей за допомогою протекціоністських методів належить сільське господарство, стосовно якого застосовується спеціальний термін – аграрний протекціонізм. Крім того, в міжнародній практиці виділяють тарифний й нетарифний протекціонізм, однак перший в чистому вигляді практично не застосовується. Захист державою внутрішнього ринку у вигляді нетарифного протекціонізму проявляється через ліцензування і квотування, «добровільне» обмеження експорту, встановлення мінімальних імпортних цін, застосування високих імпортних податків і механізму імпортних депозитів, адміністративних формальностей і технічних бар'єрів тощо.

Окрім обмежень імпорту, держава може обмежувати експорт для насичення внутрішнього ринку необхідною продукцією чи товарами, що вплине на зниження цін. Обмеження експорту не полегшить становище бідних тією мірою, як це зазвичай очікується, натомість, забезпечить більший захист можливим споживачам, які його не потребують [5]. Тому, як необхідність, потрібно стимулювати зростання експорту, навіть, якщо це тимчасово вплине на зростання цін на сільськогосподарську продукцію всередині країни через переважання попиту над пропозицією. Збільшення експорту позначиться на зростанні обсягу валового національного продукту, а також на активізації малих та середніх підприємств аграрного бізнесу через виникнення дефіциту конкретного виду продукції на національному ринку.

Кожен учасник СОТ повинен дотримуватись ряду показників й обмежень. Тому система підтримки та регулювання розвитку аграрного сектора України повинна орієнтуватися на ті, які допускає СОТ. Виділяють кілька блоків за якими мають працювати країни перебуваючи в цій організації, а саме: «зелена скринька», яка передбачає заходи державної підтримки, які є незабороненими та не спрямовані на підтримку цін виробників (наукові дослідження, інформаційно-консультаційне обслуговування, сприяння збуту сільськогосподарської продукції, контроль ветеринарних та фітосанітарних заходів, вдосконалення інфраструктури тощо); «блакитна» та «жовта» скриньки, які відносяться до заборонених чи обмежених (дотації на продукцію тваринництва і рослинництва, компенсація витрат, цінова підтримка, пільги тощо). Аналіз обсягів і структури заходів із державної підтримки аграрного сектора України свідчить, що рівень їхньої відповідності вимогам СОТ ще надто низький і необхідна значна їх адаптація до міжнародних стандартів, зазначає О. Кондратюк [2, с. 109–112]. Однак зважаючи на високі поточні світові ціни на сільськогосподарську продукцію, і враховуючи прогнози, залишаться й вони такими у найближчому майбутньому. Тому підтримувати й збільшувати експорт сільськогосподарської продукції чи продуктів її переробки має бути в пріоритеті України.

Лібералізація, в свою чергу, пише В. Остроумова, зумовлюється у разі підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, стабільністю міжнародних торгових зв'язків, диверсифікацією експортного потенціалу, прагненням до гармонізації вітчизняної торгівлі щодо міжнародних відносин [4, с. 178–180]. Україна увійшовши у СОТ повинна: швидкими темпами посилити конкурентоспроможність аграрної продукції на внутрішньому ринку; забезпечити дотримання світових вимог щодо її якості та стандартів; збалансувати діяльність малих, середніх й великих підприємств агробізнесу шляхом програм фінансування й інвестування їх розвитку тощо. В сукупності виконання цих задач забезпечить продовольчу безпеку держави та на одному рівні дозволить конкурувати з аналогічною продукцією високо розвинутих країн.

Висновки. Лібералізація національного ринку є необхідністю в сучасній глобалізаційній системі, а також ознакою готовності до розширеного відтворення економіки країни чи окремої галузі, зростання валового національного продукту та утворення позитивного балансу експортно-імпортного сальдо. Участь у СОТ, в особливості повна лібералізація ринку країни криє у собі й негативні моменти, які особливо відчувають слаборозвинуті країни, до яких належить й Україна, у випадку перенасичення національного ринку дешевшою імпортованою продукцією. Для недопущення такої ситуації держава спроможна застосовувати загальноприйняті у світовому співтоваристві нетарифні протекціоністські заходи, які з одного боку дають вільний доступ до ринку, а з іншого боку обмежують його за допомогою квотування, ліцензування, встановлення технічних бар'єрів тощо. Такі дії для економіки України та для аграрного сектору вкрай важливі, оскільки продукція вітчизняних суб'єктів аграрного ринку по багатьом параметрам ще поступається продукції іноземних виробників.

Література

1. Броер Р. 20 років СОТ: кому потрібна Світова організація торгівлі? [Електронний ресурс] / Р. Броер, Н. Соколовська // DW. – 2014. – Режим доступу : <http://www.dw.de/20-років-сот-кому-потрібна-світова-організація-торгівлі/a-17562187>.
2. Кондратюк О.І. Підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції / О.І. Кондратюк // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 109–112.
3. Майстро С. В. Державне регулювання аграрного ринку України в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. управ. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / С. В. Майстро. – Запоріжжя, 2009. – 43 с.

4. Остроумова В.В. Лібералізація і протекціонізм у сфері зовнішньоекономічної діяльності як напрямки державної політики / В.В. Остроумова // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 109. – С. 178–180.
5. Перетворення сільського господарства України на русійну силу економічного зростання. Стратегія розвитку сектору зернових та олійних культур [Електронний ресурс] / BE Berlin Economics GmbH. – 2012. – 45 с. – Режим доступу : http://www.eba.com.ua/sites/default/files/files/comm_files/grain/EBA_Grain_Strategy_230112.pdf.
6. Сіденко В. Переваги та ризики вступу України до СОТ / В. Сіденко // Віче : журнал ВР України – 2008. – № 5. – С. 48–51.
7. Страшинська Л.В. Основні тенденції розвитку продовольчих ринків у межах світової агропродовольчої системи / Л.В. Страшинська ; під ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – 47 с.
8. Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля : навч. Посібник / Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2001. – 448 с.

References

1. Brojer R., Perepadja N. 20 rokov SOT: komy potrebna Svitova organizatsija torgivli, DW, (12.10.2014) <http://www.dw.de/20-pokiv-sot-komu-potribna-svitova-organizatsija-torgivli/a-17562187> Kondratjuk O.I. Pidvyshhennja konkurentospromozhnosti vyrobnytva siljskoghospodarskoi produkciji, Ekonomika APK, 2005, No. 10, pp. 109-112
2. Majstro S. V. Derzhavne rehuljuvannja aghrarnogho rynku Ukrainy v umovakh ghlobalizaciji : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora nauk z derzh. uprav. : spec. 25.00.02 «Mekhanizmy derzhavnogho upravlinnja». Zaporizhzhja, 2009, 43 p.
3. Ostroumova V.V. Liberalizacija i protekcionizm u sferi zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti jak naprjamy derzhavnoji polityky, Kuljtura narodov Prychernomorja, 2007, No. 109, pp. 178-180
4. BE Berlin Economics GmbH. Peretvorennja siljskogho ghospodarstva Ukrainy na rushijnu syly ekonomichnogho zrostannja. Strateghija rozvytku sektoru zernovykh ta olijnykh kuljtur, 2012, 45 p. (12.10.2014) http://www.eba.com.ua/sites/default/files/files/comm_files/grain/EBA_Grain_Strategy_230112.pdf
5. Sidenko V. Perevaghy ta ryzyky vstupu Ukrainy do SOT, Zhurn. VR Ukrainy «Viche», 2008, No. 5, pp. 48-51
6. Strashynsjka L.V. Osnovni tendenciji rozvytku prodovoljchjykh ryнкiv u mezhakh svitovoji aghroprodovoljchoji systemy. Ed. by Danylyshyn B.M. Kyiv : RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2007, 47 p.
7. Cyghankova T. M., Petrashko L. P., Kaljchenko T. V. Mizhnarodna torehivlja: navch. posibnyk. Kyiv : KNEU, 2001, 448 p.

Надійшла 10.12.2014; рецензент: д. е. н. Губені Ю. Е.